

REDACTIONEEL

Het is een boutade in de geschiedenis van de Westerse vrouwenemancipatie. De twee wereldoorlogen hebben niet alleen destructie en leed met zich meegebracht, ze hebben ook aangetoond dat vrouwen in staat zijn uit hun cultuurtypologische rol van moeders en verzorgsters te stappen wanneer hun actieve inzet vereist wordt in een door de oorlog ontworpen maatschappij. Toen mannen de wapens opnamen en hun traditionele 'mannelijke' plicht vervulden, verdwenen zij uit het openbare leven en kwamen vrouwen in posities terecht die zij (en anderen) vaak ongewoon vonden. Maar steeds werd het uitzonderlijke van die situatie benadrukt en nadat de wapens waren neergelegd, namen zij hun plaats in de privé-sfeer weer in. De naoorlogse rollenverdeling tussen de geslachten sloot grotendeels weer bij het vooroorlogse patroon aan.

Over vrouwen, oorlog en de periode erna gaat het artikel van Cynthia Cockburn. In deze tekst, een bewerking van haar inaugurele rede bij de aanvaarding van de Ribbuis Peletierleerstoel 'Feminisme, humanisme en emancipatie*', presenteert zij haar onderzoek naar genderrelaties in de processen van oorlogvoeren en vredestichten, en met name haar werk met en onderzoek naar zeven kleine vrouwenorganisaties in het naoorlogse Bosnië-Herzegovina. In Bosnië-Herzegovina lijkt vrede – of, zoals Cockburn zegt, 'niet-oorlog' – en democratie slechts onder zware druk van de internationale gemeenschap te kunnen worden verwezenlijkt. Dat er tussen oorlog en vrede vele stadia zijn en dat deze twee tegengestelde termen dus voor nuancering vatbaar zijn, is symptomatisch voor de moeizaamheid waarmee de complexe realiteit van Bosnië-Herzegovina in kaart kan worden gebracht. Binnen deze heterogene werkelijkheid proberen deze verschillende vrouwenorganisaties te werken aan de opbouw van een multiculturele, geïntegreerde gemeenschap over de door de oorlog alleen maar verdiepte kloven tussen de etnische en religieuze bevolkingsgroepen heen. Waarom juist vrouwen die rol op zich nemen, heeft te maken met het feit dat de burgeroorlog de genderpatronen heeft veranderd. Deze vrouwen, aldus Cockburns onderzoek, weigeren de traditionele dominantie van de mannen in het openbare en private leven nog langer te aanvaarden. Hun oorlogservaring was anders dan die van de mannen. Zij werden vooral geconfronteerd met de vraag hoe de verschillende getraumatiseerde en ontworpen gemeenschappen moesten overleven. Cockburn stelt zich de vraag wat deze vrouwenorganisaties zouden

kunnen bijdragen aan een naoorlogse democratie in wording en of zij een antwoord kunnen bieden aan het patriarchaal ingebedde nationalisme dat de Balkan in deze smerige oorlog stortte.

De term 'patriarchaal' klinkt tijdloos. Dat is in zekere mate in de hand gewerkt door vrouwenstudies die de posities van vrouwen in deze of gene periode tegen de achtergrond van de patriarchale maatschappij belichtten. Daarbij wordt soms uit het oog verloren dat ook mannelijkheid een historische categorie is en dus niet minder meervoudig of complex dan vrouwelijkheid. Hegemoniale mannelijkheid, het mannelijkheidsbeeld dat met macht samenhangt, is een dominant identiteitspatroon dat in de evolutie van het nationalisme een grote rol heeft gespeeld. Stefan Dudinks bijdrage illustreert de historische functie van mannen als strijders van de natie in het negentiende-eeuwse Britse Rijk en in de Republiek der Verenigde Nederlanden op het einde van de achttiende eeuw. Dudinks analyse toont ook aan hoe die invulling van sekse binnen de complexiteit van de socio-historische constellaties moet worden gezien. Deze vorm van nuance geldt ook voor het theoretische apparaat waarmee de genderidentificatie 'hegemoniale mannelijkheid' wordt geanalyseerd.

De tekst van Marianne Vogel onderzoekt eveneens de invloed van oorlog op het denken over vrouwen en vrouwelijkheid. Beginnend met het werk van de invloedrijke Duitse cultuurtheoretica Christina von Braun, richt zij haar blik op het Nederland van de jaren vijftig, die door velen worden beschouwd als de 'kraamkamer' voor de revolutionaire jaren zestig. Von Braun beweert dat het wetenschappelijke discours in de loop van de twintigste eeuw een onderscheid begon te maken tussen gender als cultuurpatroon en sekse als natuurlijk gegeven, waardoor essentialistische opvattingen over de vrouw op de helling kwamen te staan. Uit Vogels analyse van het Nederlandse wetenschappelijke en intellectuele discours over de vrouw in de jaren vijftig blijkt echter dat daarin van deze scheiding nauwelijks een spoor te vinden is, en het is dus zeer de vraag of de 'kraamkamerthese' überhaupt opgaat wanneer men vanuit genderperspectief naar die periode kijkt. Anderzijds maakt haar analyse duidelijk dat Von Brauns theorie meer geworteld is in de Duitse naoorlogse debatten over de rollen en mogelijkheden van vrouwen, over vrouwen en vrouwelijkheid, dan zij zelf lijkt te beseffen.

Verhalen over mannen, vrouwen, oorlog en de periodes erna vormen dus de rode draad van dit nieuwe (thema)nummer. De verschillende bijdragen maken daarbij vooral duidelijk hoe noodzakelijk het is een algemene voorstelling van zaken volgens historische, sociale, nationale, etnische en religieuze parameters te nuanceren. En al klinkt zelfs dat als een

boutade waarmee eigentijdse onderzoekers om de oren worden geslagen, het verandert niets aan de onontkoombare vaststelling dat al deze dimensies de mechanismen van de menselijke cultuur bepalen. Zij dragen bij tot de complexiteit van genderverhoudingen. Omgekeerd maakt juist een fijnmazige analyse van de genderverhoudingen in een bepaalde periode, bevolkingsgroep of plaats zichtbaar hoe multidimensioneel en weinig voor de hand liggend cultuur is. Hoe meer onderzoekers de complexiteit van het menszijn in het daglicht plaatsen, hoe minder plausibel 'grote verhalen' worden. Grote verhalen hebben misschien iets nostalgisch door hun herkenbare structuur en vooral hun sluitende einde, maar de idee alomvattend te willen zijn, heeft iets repressiefs, zowel wetenschappelijk als reëel.

In de serie 'gender en emancipatiebeleid' leveren Chantal Remery en Anneke van Doorne-Huiskes een bijdrage, waarin zij de streefcijfers die de overheid in haar Meerjarenplan Emancipatiebeleid noemt voor vrouwen in hogere posities op hun haalbaarheid toetsen. Op grond van hun analyses van de tot nu toe

behaalde resultaten van het Nederlandse overheidsbeleid om de in- en doorstroming van vrouwen in hogere posities bij de overheid zelf en bij het bedrijfsleven te bevorderen, komen zij tot de conclusie dat die streefcijfers behoorlijk optimistisch zijn. Deze analyses laten zien dat de overheid kiest voor het 'poldermodel' van overleg, overreding en subsidiëring van initiatieven en niet voor (meer) dwingende maatregelen. Bovendien lijkt zij te vertrouwen op de werking van de markt, met name op een toenemend personeelstekort op managementniveau. Beide strategieën blijken echter maar zeer ten dele effectief te zijn, zodat de vraag opkomt of het geen tijd wordt voor meer dwingende maatregelen van de kant van de overheid.

Noot

* Deze leerstoel werd aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht opgericht en is bestemd voor gasthoogleraren die hun onderzoek wijden aan vraagstukken uit de vrouwenstudies.

Rectificatie

In het vorige nummer is helaas een zin weggefallen in het artikel van Patty Gomes en Wiete Westerhof getiteld *Het gebruik van huidbleekmiddelen onder Ghanese vrouwen in Amsterdam-Zuidoost. Aanzet tot onderzoek en debat*. In de conclusie zou vermeld moeten staan:

Op grond van ons materiaal concluderen wij dat het chemisch huidbleken een complex fenomeen is dat de respondenten vooral op het gevoelsmatig niveau oplevert. Het is niet alleen een middel om de huidskleur te manipuleren, maar ook een middel om de individuele en collectieve identiteiten te manipuleren en historische verwantschappen die door het kolonialisme zijn veroorzaakt, te suggereren. Het huidbleken is ook een antwoord op (rassen)discriminatie...(etc.).